

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЬЯТЬ МОДУСУ І ДИКТУМУ

В. Д. ШИНКАРУК, доктор філологічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vashyn2010@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9081-2667

Анотація. У статті визначено критерії розмежування модусу й диктуму та їхнє співвідношення в семантико-синтаксичній структурі речення; встановлено, що в основі виділення цих аспектів значення речення лежить антиномія мовної системи і її використання, мови і мовлення, антиномія значення речення і "значення мовця"; обґрунтовано взаємозв'язок лексичних, морфологічних та синтаксичних виразників модусних і диктумних значень у структурі речення.

Ключові слова: *модус, диктум, категорії модусу, категорії диктуму, модусно-диктумні відношення, диктумне значення, модальне значення, предикатність, пропозиція*

Актуальність дослідження.

Дослідження модусу і диктуму в семантико-синтаксичній структурі речення є актуальним, оскільки вивчення мовних одиниць у взаємних співвідношеннях на формально-граматичному, семантичному та комунікативному рівнях є однією з мовних характеристик реченнєвої структури і фіксується її граматичним описом та безпосередньо співвідносить повідомлюване з реальною дійсністю, з процесом комунікації, з актом мовлення, охоплюючи як зовнішню, так і внутрішню, інтелектуальну й емоційну сфери життя. Опис мовних зразків синтаксичних одиниць у їх системних взаємозв'язках становить першорядне завдання синтаксису.

Протиставлення модусу і диктуму вважають найважливішим у семантичному синтаксисі. Поняття модусно-диктумного відношення досліджують на перетині двох розділів лінгвістики – теорії референції і семантичного синтаксису, що й визначає науковий контекст пропонованої наукової статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поглиблений аналіз

семантико-синтаксичної природи синтаксичних одиниць, проведений останнім часом в українському мовознавстві І. Р. Вихованцем, Н. Л. Іваницькою, К. Г. Городенською, К. Ф. Шульжуком, Н. В. Гуйванюк, О. К. Безпояско, А. П. Загнітком, М. Я. Плющ, М. М. Телеки, В. Д. Шинкаруком та ін., що враховує функціонально-комунікативні характеристики мовних засобів, а також референційно-денотативна концепція семантики речення, представлена в працях Т. П. Ломтева, В. Г. Гака, О. В. Падучевої, Н. Д. Арутюнової, В. І. Кононенка та ін., зумовили потребу по-новому висвітлити і проблему змістової організації речення, співвідношення в ній диктуму і модусу.

Метою дослідження є обґрунтувати критерії розмежування модусу й диктуму та їхнє співвідношення в семантико-синтаксичній структурі речення.

Результати. Вивчення синтаксичної семантики зосередило велику увагу лінгвістів на модальності в новому напрямі, який висунув на перший план питання про місце та роль різних явищ,

що іменуються цим терміном, у семантичній структурі речення.

Пошук відповіді на це питання передбачає узагальнення і в певному обсязі переосмислення із сучасних позицій всього того, що стало надбанням тривалої традиції дослідження модальності. Розмежування різних наукових підходів до вивчення модальності тісно пов'язане з трактуванням поняття "модус" і "диктум" [10, с. 10].

Поділ єдиної семантичної структури речення на модус і диктум – зручний спосіб опису мовного матеріалу, що принаймні частково відбиває реальну складність змісту переданої реченням інформації і здатна дати деяку основу для пошуку пояснення функціонування речень як мовних одиниць. Вважають, що поділ загального змісту речення на модус і диктум є логічним наслідком прийняття дихотомії речення як елемента мовної системи, тобто речення-типу і речення-висловлення як "екземпляра" речення, вимовленого (написаного) у ситуації мовного спілкування (або ж визнання речення не стільки одиницею мовної системи, скільки одиницею мовлення), дихотомії, що спирається на введене Ч. Пірсом у класифікації знаків розмежування між "легі-знаком" (legisign), що володіє "природою загального типу", і його втіленням у "сін-знак" (sinsign) як "індивідуальний об'єкт або подія" [11, с. 22-30]. В основі виділення цих аспектів значення речення лежить антиномія мовної системи і її використання, мови і мовлення, антиномія значення речення і "значення мовця". Загалом же два аспекти єдиного значення речення-висловлення відповідають двом основним функціям мови – дескриптивної, або репрезентативної, що відбиває таке використання мови, яке пов'язане з об'єктивним описом того, що відбувається у визначеній структурі і комунікативної, що

репрезентує мову як засіб соціального спілкування і взаємодії.

В основі виділення двох компонентів у семантиці речення, є загальна ідея, яка полягає в усвідомленні істотного розмежування між тим, про що говориться в реченні, і тим, що саме і як говориться з цього питання. Опис (або репрезентація) предмета мовлення — дескриптивний семантичний компонент речення — утворює "пропозицію" і є об'єктом або змістом "модусного" компонента, який кваліфікує пропозицію відповідно до комунікативної мети речення. Речення *Відчиніть двері, будь ласка!*, з одного боку, репрезентує ситуацію, у якій визначений предмет — *двері*, задане контекстом спілкування, — *відчинені*, і, з іншого боку, виражає бажання мовця реалізувати дану ситуацію, причому бажання мовця представлене як прохання, спрямоване до адресата. Ця, сама по собі досить проста, ідея знаходить вираження (і різну інтерпретацію) не тільки в лінгвістиці, але й у філософії, семіотиці, логіці й психології, у теоріях, що розглядають функціонування знаків у системі людської діяльності. Г.Фреге виділяв у значенні речення його розумовий зміст (Inhalt) і акт твердження, розрізняючи як логіку формулювання думки (тобто "те, до чого застосовне поняття істинності" [8, с.21], констатацію істинності думки, тобто судження, і вираження судження за допомогою твердження. "Думка" є загальним елементом змісту для декларативних і питальних речень, а також "такого вираження думки, що не містить вказівок щодо її істинності" [8, с.24]. Крім думки і твердження, речення, на його думку, нерідко містить ще один компонент, а саме, компонент, призначення якого – впливати на емоції або уяву слухачів [8, с.25].

К. Бюлер, будуючи модель мови як "органона", також виявляє три семантичні функції мовних одиниць –

функцію репрезентації і протилежні до неї функції експресії й апеляції, назви яких досить ясно показують їхню роль у мовному спілкуванні [3, с.30]. У теорії мовних актів, як відомо, прийнято розрізняти, з одного боку, локутивний акт, основною частиною якого є використання слів з визначеним змістом і референцією, тобто акт предикації (приписування ознаки об'єктові) і акт референції (віднесення мовного вираження до визначеної ситуації або об'єкта дійсності), і, з іншого боку, іллокутивний акт – спосіб використання локуції, що визначає мовний акт як визначену одиницю діяльності — питання, констатація, декларація, наказ, дозвіл тощо [5; 6].

З перерахованих теорій, можна сказати, що в складі змісту речення незмінно виділяється компонент або аспект, який виконує десигнативну, репрезентативну або дескриптивну функцію, що дозволяє розглядати речення як спосіб представлення певної ситуації або стан справ. Цей спосіб представлення стану справ – диктум речення, який підлягає додатковій змістовій обробці відповідно до мети – експресивної, апелятивної, оцінної, прескриптивної, іллокутивної, – заради досягнення якої і відбувається дана мовленнєва дія.

Як об'єктивне ядро значення речення розглядають диктум, що зберігається при різних формальних перетвореннях даного речення, тобто як константу значення ряду речень, певним чином пов'язаних один з одним [7, с.355]. Диктум є "сценою" реалізації відмінкових (семантичних) ролей, які виконуються актантами речення. Аспекти семантики – емотивність, оцінність, темпоральність, модальність, референційність тощо – речення, які пов'язані з можливими формальними перетвореннями речення, способами його використання, і не порушують його пропозиційне значення, належать до

модусу. Диктум як постійний компонент значення даного ряду речень виявляється в такій інтерпретації цілком незалежним від модусу утворенням, на який у кожному новому реченні накладаються відповідні додаткові семантичні риси. Модусні значення, які формують "косметичну" частину загального значення речення, очевидно, також не залежать від диктуму в тому значенні, що пропозиційний зміст як такий принципового не впливає на вибір тих чи інших елементів модусу. Диктум *погода гарна* (в іншому записі [Гарна (погода)]) може бути представлений й у реченні *Ах, яка гарна погода*, і в реченні *Завтра, напевно, буде гарна погода* так само, як емотивність може бути виражена у реченні з іншим пропозиційним змістом *Який чудовий день сьогодні!* або темпоральність — у реченні *Завтра, напевно, буде гроза*. Відношення між модусом і диктумом встановлюються у випадку "актуалізації" речення, що може розглядатися як процес і результат "поєднання" модусу і диктуму в єдиному реченні.

Ш. Баллі, автор теорії актуалізації, зауважує, що розбіжність між пропозицією (диктумом) і модусом, тобто між "представленням, сприйнятим почуттями, пам'яттю або уявою" (наприклад, "дощ", "видужання") і якоюсь "психічною операцією", яку виконує щодо представлення мислячий суб'єкт, відбиває в логічній формі, що лежить в основі змісту речення-висловлення [2]. "Представлення" існують об'єктивно і "віртуально", вони є "чисте породження розуму", тоді як "психічна операція" – це акт суб'єктивного реагування на представлення, над його усвідомленням і перетворенням в об'єкт думки, що дозволяє висловити судження щодо окремого факту, дати йому ту або іншу емоційну оцінку або вказати на ступінь

упевненості "мислячого суб'єкта" (мовця) у відповідності представлення справжньому станові справ. Логічна форма, що лежить в основі експліцитного вираження думки, складається з двох частин: та частина, що "корелятивна представленням", утворить диктум речення, друга, "без якої взагалі не може бути речення", містить "вираження модальності, корелятивної операції, виконаної мислячим суб'єктом" [2, с.44] над представленням.

"Модальність", як і думка, за Ш.Баллі, "виникає, здебільшого, у результаті активної операції мовця", спрямована на представлення, виражається "модальними" дієсловами ("думати" або "сумніватися", "радуватися" або "шкодувати", "бажати" або "не бажати") і разом з модальним суб'єктом утворює модус, що доповнює диктум. Між модусом і диктумом при цьому встановлюється відношення взаємозумовленості, оскільки "не може бути об'єкта впевненості без самого акта віри" [2, с.46] і "не може бути уявного представлення без мислячого суб'єкта, і кожен мислячий суб'єкт про що-небудь думає"[2, с.47].

Унаслідок здійснення над представленням розумового (психічного) акту представлення актуалізується: "віртуальні поняття" пов'язуються з предметами, діями і процесами, які відповідають їм у дійсності, а знаки мови, що виражають ці поняття, стають членами речення, що, як стверджує Ш. Баллі, "є за перевагою актом мовлення" [2, с.93]. Оскільки "функція актуалізації полягає в переході мови у мовлення" [2], то мова (як система) крім знаків "віртуальних" понять має у своєму розпорядженні безліч засобів — "актуалізаторів", або "граматичних зв'язків", використання яких забезпечує перетворення віртуальних понять в актуальні. У реченні *Я думаю, що цей обвинувачуваний невинний* мислячий

суб'єкт (мовець) здійснює розумовий акт над представленням (невинність обвинувачуваного), що приводить до актуалізації останнього [2, с.46]. Таким чином, у даному реченні диктум "транспонує саме по собі незалежне речення *Цей обвинувачуваний невинний* у член речення" – об'єктне доповнення, а ментальна операція над представленням репрезентована дієсловом *думати* – граматичною (модальною) зв'язкою, яка актуалізує відношення взаємної зумовленості між суб'єктом модусу і представленням (диктумом).

Ш. Баллі, розглядаючи відношення між модальністю і диктумом, відзначає ряд ступенів незалежності вираження модальності в реченні. Так, крім повного й експліцитного речення, у якому як диктум, так і модус отримують відповідне вираження *Я думаю* (=модус), *що ти обманюєш* (=диктум), існують інші види речень, у яких модальність "поступово може утратити свою незалежність" [2, с.54]. По-перше, модальне дієслово може виступати в безособовій формі (*Вам належить вийти*). По-друге, модальність може бути включена в диктум, якщо вона: а) виражається за допомогою "напівдопоміжного дієслова" (*Ви повинні вийти*); б) представлена у формі прикметника (*Це припущення помилкове* інтерпретується як "Я заперечую можливість того-то і того-то"). І по-третє, модальність, що виражається за допомогою дійсного, наказового або умовного способу, "включена не тільки в диктум, але й у модальну характеристику диктального дієслова" [2, с.55]. Напр.: *Иде дощ* або *Вийдіть!*

Варто звернути увагу на те, що, за Ш.Баллі, "включення" модальності в диктум відбувається на рівні мовного вираження, а не на рівні логічної форми речення [2, с.57]. Це підтверджується інтерпретацією наведених речень-

висловлень, які експлікують їх "повну" логічну форму, що незмінно містить повний модус (модальний суб'єкт + модальність) як корелят "психічної операції", так і диктум (корелят представлення). Напр.: *Я констатую, що йде дощ*. Речення *Ви повинні вийти* розглядається Ш.Баллі як таке, що виражає модус — (*я хочу*) і диктум — (*щоб ви вийшли*). Інакше кажучи, навіть у тому випадку, коли йдеться про модальну характеристику диктумного дієслова, із семантичного погляду структура взаємин між модусом (модальністю) і диктумом не залежить від зміни способу вираження відповідних компонентів логічної структури речення.

Підхід до дихотомії модус / диктум, якщо такий приймається, то не зрозуміло, що мається на увазі, коли йдеться про модальність модусу і модальність диктуму, чи є в цьому випадку модальність диктуму модальністю дієслова, що виражає предикат пропозиції і сполучає таким чином в одному елементі речення принаймні дві семантичні одиниці, одна з яких (модальність) належить модусові, а друга (тобто номінація дії або процесу, що складає частину віртуального "представлення") — диктуму, або ж під модальністю диктуму розуміють ту його частину, яка показує відношення суб'єкта диктумної дії (стан справ) до цієї дії і, отже, є частиною змісту самого диктуму, корелятивною відповідній частині "представлення". Модальність диктуму — це те, про що говорять (=диктум), або те, що говорять з цього приводу (=модус)? Якщо в реченнях на зразок *Степан може говорити французькою мовою*, у яких йдеться про здатність суб'єкта виконувати зазначену дію, модальне слово *може* розглядається як таке, що передає визначену характеристику суб'єкта речення в його відношенні до дії, то доводиться стверджувати, що ця

модальність справді й семантично є "модальністю диктуму" у тому розумінні, що вона виступає як одна з частин, що складають його зміст, і, отже, не входить у модус речення. Такий підхід практично не відрізняється від розглянутої вище теорії, відповідно до якої подібні речення з модальними дієсловами розцінюються як спосіб представлення внутрішньої або внутрішньосинтаксичної модальності, тобто як речення, які позначають реальний факт і стосуються такого аспекту модальних відношень, який охоплює значення можливості, необхідності, бажаності й повинності. Нагадаємо, що ці значення, які виражаються за допомогою модальних дієслів, характеризують відношення суб'єкта до його предикативної ознаки і належать до значень "іншого плану, що не збігається з відношенням речення до дійсності" [4, с.151], тобто, яке не співпадає з основним, категорійним змістом способів (дійсного, умовного і наказового).

Складно пояснити, чому речення з дієсловами необхідності на зразок *Ти повинен встати завтра вдосвіта*, що, за Ш.Баллі, мають логічну форму (семантичну структуру), відносяться до предикатної модальності, а речення на зразок *Я хочу, щоб ти встав завтра вдосвіта*, що має подібну семантичну інтерпретацію, належать, проте, як правило, до інших аспектів модальності — модальності зовнішньої, зовнішньосинтаксичної, "пропозиційної" або "модальності модусу", що відбиває ставлення мовця до змісту речення, або відношення змісту речення до дійсності. Очевидно, опора на спосіб вираження модальності в цьому випадку не дозволяє встановити явні семантичні паралелі між зазначеними структурами.

Якщо слідувати жорсткому семантичному розмежуванню модусу і диктуму, запропонованому Ш.Баллі, і спробувати використовувати його

спосіб інтерпретації для аналізу змісту речень, у яких представлена модальність можливості (здатності особи виконати дію), то, очевидно, можна одержати тільки "логічну" форму, подібну *Я стверджую, що Іван має здатність говорити англійською мовою*. Тобто, модус таких речень, представлений у повній експліцитній формі, не містить ніяких вказівок на модальність можливості; можливість як "здатність" залишається характеристикою суб'єкта речення з погляду його відношення до предикативної ознаки і належить, за термінологією В. Г. Гака, до модальності диктуму.

Із запропонованими типами інтерпретації речень з модальними дієсловами виникають й інші питання. Так, уже зазначалося, що речення на зразок *Ви повинні приїхати завтра* неоднозначні і можуть виражати або: а) волю суб'єкта, щодо подальшої поведінки суб'єкта або б) переконаність мовця в тому, що позначена інфінітивом дія або стан виконується. Розкриваючи повну логічну форму подібних речень, треба вказати, що ці значення представлені в модусі різними "модальностями", напр.: *Я хочу / наполягаю, щоб...* і *Я переконаний / упевнений, що...*, тобто обидві виражені модальності належать до модальності модусу, оскільки відбивають те або інше ставлення мовця до пропозиції-диктуму. Можна додати, що ще одним значенням таких речень є в) значення необхідності, що пов'язано не стільки з власним ставленням (волею) мовця до дії суб'єкта, скільки з незалежною від мовця причиною необхідності. Роль мовця в цьому випадку зводиться, в основному, до опису такого стану справ, який змушує суб'єкта поводитися так, а не інакше. Цей тип модальності, незалежний від мовця, необхідно теоретично вважати модальністю диктуму. І нарешті, речення з модальним дієсловом

можуть розглядатися як г) твердження-прогнози, що описують високий ступінь ймовірності здійснення ситуації в майбутньому. Зрозуміло, що розмежування між першим (а) і третім (в) типами необхідності, зумовлене розбіжністю джерела "примусу", несумірно менше, ніж розбіжності між ними, з одного боку, і "необхідністю" як переконаності мовця (б) і необхідності як високого ступеня ймовірності (г) — з іншого. Якщо ж обмежити модальність диктуму винятково ставленням суб'єкта речення до його предикативної ознаки, то значення *Я хочу / наполягаю, щоб...* потрапляє в той же тип модальності, що і модальність зі значенням *Я упевнений, що...*, тобто виявляється "суб'єктивною" модальністю модусу. У концепції, що розрізняє внутрішньосинтаксичні і зовнішньосинтаксичні модальні відношення, лише третій (і, може, четвертий, якщо вважати його відмінним від значення (б) — переконаності мовця у вірогідності свого висловлення за ознакою "об'єктивність") тип значення необхідності, очевидно, повинно розглядатися як характеристика відношень між суб'єктом і його ознакою, а отже належить до внутрішньосинтаксичних, предикатних модальностей. Два інших типи необхідності, пов'язані з участю мовця як джерела або ініціатора модальності (або як суб'єкта думки-припущення, або як суб'єкта волевиявлення), за визначенням належить до зовнішньосинтаксичної модальності (модальності способів і "суб'єктивної" модальності). Підкреслимо ще раз, що всі чотири зазначених типи необхідності можуть виражатися за допомогою пропозиції, що містить те саме модальне дієслово.

Протиставлення значень у реченнях з модальними дієсловами можливості *Він може приїхати завтра*; тобто, з одного боку, *Я стверджую, що в нього є можливість приїхати завтра* і, з іншого боку, *Я думаю (мені*

здається), що він приїде завтра, повинно описуватися як протиставлення модальностей, що належать до різних типів — до внутрішнього — модальності диктуму і, відповідно, до зовнішнього — модальності модусу. Зауважимо, однак, що ці речення допускають ще одну інтерпретацію, яка враховує можливу позицію мовця, котрий дає дозвіл суб'єктові речення виконати дію, позначену інфінітивом. Саме це значення речення *Я дозволяю йому приїхати завтра* через семантичні особливості дієслова *дозволяю* протиставлене іншому його значенню — значенню "припущення, думки мовця". Тому теоретично модальність цього речення в обох його інтерпретаціях залишається модальністю модусу, хоча, здається, неважко помітити, що структура семантичного протиставлення в змісті даного неоднозначного речення практично не відрізняється від протиставлення "здатність суб'єкта" — *Він може приїхати*, що, як зазначалося, допускає також і третю, "дозвільну" (пермісивну), інтерпретацію. Ймовірно, що "здатність", як і "дозвіл", є варіантом більш загального значення "потенційність суб'єкта", що включає не тільки "власні" фізичні якості суб'єкта, але і відсутність (зняття) яких-небудь перешкод на його шляху до виконання дії. В останньому випадку у реченні може виражатися оцінка (прогноз) ймовірності реалізації позначеної ситуації на основі уявлення мовця про загальні її умови. Іншими словами, можна говорити про чотири значення речень на зразок *Він може приїхати*: а) дозвіл, б) припущення, в) здатність і г) оцінка ймовірності (прогноз). До модальності диктуму зараховують як модальність внутрішньої здатності суб'єкта до здійснення дії, так і здатність, "визначену зовнішніми умовами", до якої, мабуть, можна віднести модальність можливості не

тільки типу "потенційності", але і модальність "дозволу", пов'язану з волевиявленням мовця. У той же час концепція, заснована на розрізненні внутрішньої, внутрішньосинтаксичної і зовнішньої, зовнішньосинтаксичної модальностей, повинна віднести пермісивну модальність, так само, як і "суб'єктивну" модальність припущення, до зовнішньосинтаксичних модальностей.

Висновки. Отже, якщо тип модальності визначається за її місцем в семантичній організації речення, то звичайно виділяють модальність як частину модусу, або як частину диктуму, або як компонент змісту, що співвідноситься одночасно і з модусом, і з диктумом. Подібна співвіднесеність модальності з відповідними частинами "логічної форми" речення досить міцно пов'язується насамперед зі способом її вираження: модальність, представлена в структурі речення модальними дієсловами, належить до об'єктивної модальності, до внутрішньосинтаксичної або просто внутрішньої або до модальності диктуму; способом дієслова виражається модальність об'єктивна, зовнішньосинтаксична, зовнішня або модальність модусу і диктуму одночасно; і, нарешті, модальність, що виражається за допомогою модальних слів і "дієслів модусу", тобто дієслів пропозиційної настанови, визначається як модальність суб'єктивна, зовнішня, зовнішньосинтаксична або як модальність модусу.

Реченнєві структури з модальними дієсловами можуть виражати значення, що за визначенням належать не тільки до модальності диктуму, але і до модальності модусу, причому в залежності від практично довільно прийнятого у теорії тлумачення критерію "суб'єктивність / об'єктивність", "наявність / відсутність відношення мовця до змісту речення," або "характер

відношень між суб'єктом і його предикативною ознакою" ці значення розподіляються по-різному.

Диктумні значення співвідносяться з модусними як обов'язкові з факультативними. Це сприяє розмежуванню двох типів значень: 1) невіддільного від самого поняття

речення як такого і 2) значення, зумовленого бажанням мовця, його волею. Вони відображають два різних типи відношень, але ця відмінність між ними не вичерпується обов'язковим характером першого і факультативним характером другого.

Список використаних джерел

1. Арутюнова Н. Д. Некоторые типы диалогических реакций и "почему"-реплики в русском языке. Филологические науки. 1970. № 3. С.45–49.

2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва: Изд-во иностр. лит. 1955. 416 с.

3. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка. Москва: Издательская группа "Прогресс", "Универс", 1993. 528 с.

4. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. Москва: Наука, 1973. 351 с.

5. Остин Дж. Слово как действие. Новое в зарубежной лингвистике. Москва: Прогресс, 1986. Вып. XVII. С.22–129.

6. Серл Дж., Вандервекен Д. Основные понятия исчисления речевых актов. Новое в зарубежной лингвистике. Москва: Прогресс, 1986. Вып. 18. С.242–263.

7. Степанов Ю. С. В поисках прагматики (проблема субъекта). Известия АН СССР. Сер. лит. и яз. 1981. Т. 40. № 4. С.325–342.

8. Фреге Г. Мысль: логическое исследование. Философия. Логика. Язык: Пер. с англ. и нем. Москва.: Прогресс, 1987. С.18–47.

9. Шмелева Т. В., Шмелев, А. Д. Прагматические аспекты теории референции. Языковая деятельность в аспекте лингвистической прагматики. Москва: Изд-во МГУ, 1984. С.97–136.

10. Шинкарук В. Д. Категории модуса и диктуму у структуре речення. Монографія. Чернівці: Пута, 2002. 272 с.

11. Daneš F. Věta a text. Praha, 1985. 287 s.

References

1. Arutyunova, N. D. (1970). Nekotoryye tipy dialogicheskikh reaktsiy i "pochemu" – repliki v russkom yazyke [Some types of dialogical reactions and "why" are replicas in the Russian language] Philological sciences, №3, 45–49.

2. Balli, Sh. (1955). Obshchaya lingvistika i voprosy frantsuzskogo yazyka [General linguistics and French language issues]. Moscow: Foreign Literature Publishing House, 416.

3. Byuler, K. (1993). Teoriya yazyka [Theory of Language] Representative function of the language. Moscow: Publishing group "Progress", "Univers", 528.

4. Zolotova, G.A. (1973). Ocherk funktsional'nogo sintaksisa russkogo yazyka [Essay on the functional syntax of the Russian language]. Moscow: Science, 351.

5. Ostin, Dzh. (1986). Slovo kak deystviye [Word as an action]. New in foreign linguistics. Moscow: Progress, Issue XVII, 22–129.

6. Serl, Dzh., Vanderveken, D. (1986) Osnovnyye ponyatiya ischisleniya rechevykh aktov [Basic concepts of the calculus of speech acts]. New in foreign linguistics. Moscow: Progress, Issue 18, 242–263.

7. Stepanov, Yu. S. (1981). V poiskakh pragmatiki (problema sub'yekta)

[In search of pragmatics (the problem of the subject)]. Izvestiya Academy of Sciences of the USSR. Series. Literature and languages. Volume 40, № 4, 325–342.

8. Frege, G. (1987). Mysl': logicheskoye issledovaniye [Thought: a logical study]. Philosophy. Logics. Language: Translation from English and German. Moscow: Progress, 18–47.

9. Shmeleva, T.V., Shmelev, A.D. (1984). Pragmaticheskiye aspekty teorii

referentsii [Pragmatic aspects of the theory of reference]. Language activities in the aspect of linguistic pragmatics. Moscow: MGU Publishing House, 97–136.

10. Shinkaruk, V.D. (2002). Kategorii modusu i diktumu u strukturi rechennya. Monografiya. [Categories of the modus and dictum of the structure of the river.] Chernivtsi: Ruta, 272.

11. Daneš, F. (1985). Věta a text Praha, 1985, 287.

THEORETICAL FACETS OF CONCEPT DIFFERENTIATION: MODUS AND DICTUM

V. D. Shynkaruk

Abstract. *The study of the modus and dictum in the semantic-syntactic structure of the sentence is relevant, since the study of linguistic units in correlation on the formal-grammatical, semantic and communicative levels is one of the linguistic features of speech structure and is fixed by its grammatical description. It deals with the process of communication, the act of speech (both external and internal) intellectual and emotional spheres of life.*

The purpose of the article is to research the criteria for demarcation modus and dictum, their correlation in the semantic-syntactic structure of the sentence.

The research is based on the general scientific and linguistic **methods**.

The results. *Antonymic features of the language system and its use in the language and speech lie in the center of the meaning of a sentence. The correlation of lexical, morphological and syntactic exponents of modus and dictum meanings in the structure of a sentence is described in the article.*

The sentence structures with modal verbs can express meanings that belong not only to dictus modality by definition, but to modus modality as well.

Dictum meanings refer to modus meanings as obligatory with optional ones. This contributes in the sphere of concept differentiation: 1) it is inseparable from the very concept of the sentence 2) the meanings are determined by the the speaker's will. They reflect two different types of relations, but this difference between them is not limited by the obligatory nature of the first and the optional nature of the second.

Keywords: *modus, dictum, categories of modus, categories of dictum, modus-dictum correlations, dictum meaning, modal meaning, predicate, sentence*